

3. *Теория и методика обучения игре на фортепиано*: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / Под общ. ред. А.Г.Каузовой, А.И.Николаевой. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2001.
4. *Цыпин Г.М.* Обучение игре на фортепиано. – М.: Просвещение, 1984.
5. *Якиманская И.С.* Развивающее обучение. – М., 1979.

УДК 371.134:7.0715

Костенко Л.В., Шумська Л.Ю.

ДО ПРОБЛЕМИ ВПРОВАДЖЕННЯ НОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ У КЛАСІ ХОРОВОГО ДИРИГУВАННЯ

В статті розглядається структура содержания дирижерской – хоровой подготовки студентов факультетов культуры и искусств классических университетов. Предлагается внедрение специальной системы групповых занятий в классе хорового дирижирования и принципы их организации.

Ключевые слова: учебная деятельность, хоровое дирижирование, иерархическая модель, групповые занятия, однородная группа, гетерогенная группа.

Принципові зміни, що відбуваються сьогодні в Україні (політичні, економічні, соціальні), не обходять і вищу педагогічну школу, обумовлюючи необхідність суттєвого підвищення якості професійної підготовки майбутніх вчителів. Розвиток суспільства безпосередньо пов'язаний саме з ефективною діяльністю вищої педагогічної школи, професійною компетентністю і особистісним розвитком її випускників. Саме тому вкрай необхідним є пошук шляхів підвищення ефективності навчального процесу у вищих педагогічних закладах освіти, що спирається як на розробку нових підходів до навчання та виховання, так і на розширення можливостей вже відомих, традиційних форм і методів роботи.

В сучасній педагогіці активно використовуються групові форми навчання. Це обумовлено їх реальними можливостями щодо підвищення результативності і ефективності навчання, професійної підготовки, позитивним впливом на особистісний розвиток людини, її соціалізацію та професійне становлення. Проблемам наукового обґрунтування групових форм діяльності приділяється значна увага педагогів та психологів (Г.Андреева, Є.Головаха, А.Деркач, В.Казміренко, Я.Коломінський, М.Коротяєва, М.Ланге, К.Левін, А.Макаренко, С.Максименко, В.Моляко, Р.Немов, Т.Ньюком, М.Обозов, Н.Осипова, А.Петровський, Ю.Правдін, Х.Тріпплет, Л.Уманський, Ю.Ханін, М.Шеріф, О.Ярошенко та інші). У той же час не достатньо досліджуються реальні соціально-психологічні передумови навчання (індивідуальні особливості студентів, параметри та тенденції формування групових навчальних об'єднань тощо) та їх вплив на групову навчальну діяльність студентів. Також не з'ясовано, як впливають дидактичні умови організації групової навчальної діяльності студентів (навчальні цілі, що досягаються, способи організації, розподіл функціональних обов'язків, засоби стимулювання, управління і корекції роботи груп, здійснення контрольно-оціночної діяльності тощо) на процес професійної підготовки майбутніх вчителів.

Стосовно навчального процесу термін організація навчання у закладах вищої освіти визначається як встановлення тих видів і форм, завдяки яким відбувається стабілізація і впорядкування всієї навчально – пізнавальної діяльності суб'єктів та об'єктів навчально – виховного процесу і в якому виявляються закономірності і принципи навчання, застосовуються його методи та прийоми. Стає зрозумілим, що для того, щоб навчання було ефективним, необхідно створення динамічної системи навчально – пізнавальної діяльності, яка передбачає спеціальні умови для забезпечення даної діяльності, спрямованої на активізацію психологічного стану студентів, підвищення їхньої розумової працездатності, реалізації особистісного та колективного навчально – пізнавального потенціалу, формування подальшого вдосконалення їхньої професійної підготовки. На нашу думку, важливе місце у цьому процесі належить збагаченню самої структури навчально – пізнавальної діяльності, а також застосуванню різноманітних форм організації навчання.

В працях педагогів та психологів, де містяться теоретичні та практичні рекомендації щодо вдосконалення дидактики вищої школи (С. Архангельський, Н.Кузьмина, Н.Никандрова, О.Алексюк, В.Чорний, В.Вергасов, І.Кобиляцький та ін.) визначаються найважливіші для дидактики вищої школи принципи: індивідуального підходу у навчанні, розвитку творчої особистості майбутнього фахівця та принцип поєднання індивідуальної і колективної праці в навчанні.

На підставі аналізу результатів досліджень вітчизняних та зарубіжних дидактів в галузі удосконалення традиційних форм навчання утворилась універсальна концепція про необхідність

комплексного використання різноманітних форм навчання без конкретної переваги будь якої з них, оскільки фронтальна веде до усередненого підходу, нівелювання особистості; індивідуальна – до появи замкненості, егоїзму, некоммунікабельності; групова може привести до утримання. Разом з тим кожна з означених форм стає необхідною на певному етапі навчання і важливо знайти шляхи доцільного їхнього поєднання та еволюції.

В існуючих програмах та навчальних планах факультетів культури і мистецтв класичних університетів з предмету “Хорове диригування” для студентів педагогічних спеціальностей визначається як індивідуальна форма організації навчального процесу. Навіть нові нормативні документи не містять рекомендацій з впровадження будь – яких форм групової підготовки, що можуть торкатися проблем теорії техніки диригування, аналітичної роботи з хоровими партитурами та підготовки до хорового практикуму. Спроби окремих викладачів–експериментаторів включити в навчальний процес з диригування колективні форми навчання носить безсистемний характер, що обумовлює недостатній рівень фахової підготовки майбутнього вчителя музики на сучасному етапі.

Таким чином, стає очевидною гострота проблеми взаємозв'язку диригентської підготовки майбутніх вчителів музики та оновлення і урізноманітнення її організаційних форм. Для вирішення даної проблеми необхідно, перш за все, визначити ієрархічну модель змісту диригентської підготовки вчителів музики, що є однією з дидактичних умов організації навчально – пізнавальної діяльності. Звернемось до ієрархічної структури змісту виконавської підготовки студентів музичних факультетів, запропонованої Г. Ніколаї, яка пропонує модель змісту виконавської підготовки майбутніх учителів музики у вигляді піраміди, основою якої є засоби виконавської виразності, а до її вершини (до мистецтва інтеграції) майбутній учитель музики піднімається через удосконалення виконавської техніки, створення яскравих музичних образів, засвоєння жанрово – стильових закономірностей композиторської і виконавської творчості.

Взявши за основу модель Г.Ніколаї, ми можемо схематично представити структуру змісту диригентської підготовки таким чином:

Рівні	Узагальнений зміст	Диригентсько-виконавський компонент	Педагогічний компонент
Елементарний	Уміння використовувати окремі засоби виразності	Використання елементарних прийомів диригентської техніки (вступ, зняття звуку, штрихи звуковедення); образна сфера визначається окремими смисловими наголосами	Окремі мовленнєві вміння. Самоконтроль при виконанні навчальних дій відсутній
Репродуктивний або “технічний”	Узагальнені виконавські уміння та навички, методико – технологічні знання. Уміння створювати окремі художні образи	Диригентсько – хорова техніка і знання технології роботи над нею. Уміння втілювати музичні образи засобами диригентської техніки. Уміння здійснювати констатуючий аналіз хорової партитури	Уміння створювати вербальні образи. Самоконтроль при виконанні деяких операцій і дій

Продуктивний	Знання жанрово – стильових закономірностей хорового мистецтва, вміння проникати в авторську концепцію хорових творів	Досвід здійснення виконавського аналізу шляхом добору прийомів диригентської техніки для розкриття художнього образу хорового твору. Досвід підготовки до репетиційної роботи з хором	Самоконтроль при виконанні навчальних дій. Досвід здійснення системно – структурного аналізу
Творчий або професіональний	Мистецтво самостійної інтерпретації хорових творів. Набуття практичного досвіду	Уміння самостійного комплексного художньо - доцільного, диригентського трактування хорових партитур	Мистецтво інтелектуально обумовленої вербальної інтерпретації

Для визначення логіки групової взаємодії на заняттях з хорового диригування звернемося до досліджень стадії розвитку навчального колективу, які проводились психологами. Л.Уманський та А.Лутошкін виділили п'ять етапів, які проходить група у своєму розвитку на шляху до колективу. *Перший етап* – номінальна група, яка формально об'єднує раніше не знайомих людей. *Другий етап* – група – асоціація, яка має спільну мету, офіційну структуру, але не діє як єдине ціле. У ній ще немає організованої єдності психологічної комунікативності. *Третій етап* – група – кооперація, якій властивий високий рівень підготовки до вирішення необхідних завдань, співробітництво. Внутрішньогрупове спілкування носить діловий характер, підпорядковане вирішенню конкретних питань. *Четвертий етап* – група – автономія, яка характеризується високим рівнем психологічної єдності. *П'ятий етап* – колектив, якому властивий найвищий рівень розвитку контактної групи.

Цю класифікацію можна використати в умовах навчальної діяльності на заняттях з хорового диригування. На початкових заняттях бажано активно застосовувати діяльність номінальної групи, в якій дії одних студентів не залежать від дій інших. Проте важливо, щоб група за короткий термін (перший навчальний семестр), пройшовши номінальну стадію, стала групою–асоціацією. Викладач повинен організувати групове заняття для спільного пошуку найбільш оптимальних варіантів рішення конкретних завдань початкового етапу з основ техніки диригування. Дані форми групової організації навчального процесу з предмету хорового диригування ми визначаємо як такі, що відповідають елементарному та репродуктивному рівням диригентсько – хорової підготовки студентів факультетів культури і мистецтв.

Досить ефективну роботу на заняттях з хорового диригування, на наш погляд, можна організувати в групі–кооперації, яка відрізняється високим рівнем готовності її учасників до вирішення проблемно–евристичних завдань стосовно використання прийомів диригентської техніки та аналізу хорових партитур. Єдність цілей і організаційна взаємодія будуть сприяти прискоренню інтелектуального, емоційного і вольового розвитку в період підготовки і проведення хорового практикуму. Таку групу можна утворювати, якщо диригентсько–виконавський та педагогічний компоненти відповідають продуктивному рівню підготовки студентів.

На старших курсах диригентсько – хорова підготовка студентів повинна сягати творчого рівня. В цей навчальний період ідеальною формою організації групової навчальної діяльності варто вважати групу автономно–колективного типу, для якої властива рівноправність і ефективна участь усіх її членів, високий інтелектуальний рівень розумово–дієвих операцій та максимальна психологічна єдність.

Запропонована система групових занять з хорового диригування розрахована на весь період навчання і забезпечує засвоєння студентами структурних елементів змісту диригентської підготовки в їх взаємозв'язку.

Впровадження групових форм навчання з хорового диригування на початковому етапі засвоєння основ диригентської техніки здійснюється протягом першого семестру. Створюються гомогенні і гетерогенні групи. У гомогенних групах студенти мають однакову базову музичну освіту, а саме: студенти, які закінчили фортепіанний, вокально–хоровий відділи та клас бандури в ДМШ, з основами техніки диригування не були знайомі, співали у вокально–хоровому колективі; студенти, які

закінчили ДМШ по класу баяна, акордеона або духових інструментів, не мають навичок хорового співу; студенти, які закінчили музичні училища (теоретичний та фортепіанний відділи), з основами техніки диригування не знайомі, з навичками хорового співу знайомі на рівні програми ДМШ; студенти, що закінчили музичні училища та середні спеціальні заклади культури по класу скрипки, народний або духовий відділ, вивчали оркестрове диригування; студенти, які закінчили музично-педагогічне училище та музичне училище по класу хорового диригування. Володіють технікою диригування та навичками роботи з хором, мають досвід педагогічної практики викладання музики та співу в загальноосвітній школі.

Створюючи гомогенні групи елементарного рівня викладач отримує можливість безпосередньо приступати до роботи над азами засвоєння диригентської техніки та розвитком елементарних навичок роботи з хоровими партитурами. Оптимальний склад групи – 4-5 чол.

Створенню гомогенних груп студентів, що мають диригентську підготовку, повинен передувати діагностичний етап, метою якого є визначення рівня знань, умінь та навичок з хорового диригування, а також констатація можливих прогалин професійної підготовки, оскільки високі дипломні оцінки з диригування не завжди відповідають продуктивному та творчому рівням. Оптимальний склад такої групи – 2-3 студенти – визначається шляхом діалогу та детальних пояснень. Таким чином, створюються гармонійні умови для вирішення дидактичної задачі поглиблення знань і ліквідації недоліків попереднього етапу навчання.

Роботу з групами гомогенного типу пропонується проводити не менше ніж 3 рази на семестр, але їх кількість може збільшуватися залежно від програмних вимог та загального рівня студентів в кожному окремому класі диригування. Змістовно такі заняття можуть виглядати таким чином: робота з методичною літературою, спрямованою на вивчення теоретичних питань з основ техніки диригування, диригентсько-хорової і вокальної термінології; практичне оволодіння метричними схемами і різними диригентськими вправами, які сприяють правильній постановці диригентського апарату, допомагають виправленню недоліків мануальної техніки; аналіз образної сфери твору, засобів музичної та диригентської виразності; гру хорової партитури, спів голосів, концертне диригування; колективне обговорення наслідків роботи.

Робота з гомогенною групою-кооперацією мусить відповідати продуктивному рівню професійної підготовки студентів педагогічних спеціальностей факультетів культури і мистецтв класичних університетів. В залежності від рівня музичної підготовки та особистісно-вікових якостей учасників така група може функціонувати на протязі п'ятого – шостого семестрів навчання.

На завершальному етапі вивчення предмету хорового диригування на (сьомий, восьмий семестри) може ефективно функціонувати гомогенна автономно-колективна група при виході студентів за попередній період навчання на творчий рівень професійної підготовки.

Робота з методичною літературою, опанування прийомів диригентської техніки, аналіз хорових партитур, вивчення шкільного репертуару повторюються практично в кожному семестрі. Змінюються лише складність хорових партитур, творів дитячого репертуару та навчальних завдань. Студенти, що за рівнем професійної підготовки вийшли на продуктивний та творчий рівень здатні вирішувати спеціальні проблемно-евристичні завдання.

Групи гетерогенного типу відрізняються від гомогенного типу поєднанням для спільної роботи студентів з різним рівнем попередньої музичної підготовки. Наприклад, на елементарному та репродуктивному рівнях професійної підготовки група може складатися з декількох студентів, які не мають диригентської підготовки та одного з більш високим рівнем знань (музично-педагогічне, музичне училище), який може виконувати роль консультанта, помічника викладача в здійсненні контролю за виконанням навчальних завдань членами своєї групи, а разом з тим, в ході пасивної практики, отримує візуально-діагностичні навички.

На продуктивному та творчому рівнях гетерогенні групи здатні вирішувати синтетичні завдання стосовно набуття навичок системно-структурного аналізу хорових партитур, використання технічно-диригентської майстерності для створення власних виконавських інтерпретацій та організаційно-репетиційних умінь практичної роботи з хором.

В групах гетерогенного типу, що досягли продуктивного та творчого рівнів, можна впроваджувати блок тематичних занять, присвячених вивченню: хорової творчості окремих композиторів, якщо можливий підбір аналогічних за обсягом та складністю творів, що піддаються систематизації та стильовим узагальненням; жанрів хорової музики, які можуть бути зрозумілими та посилюючими для студентів; форми музичних складів, що є найбільш типовими для хорової музики; складних видів хорової текстури, як вищих форм фактурної організації, аналіз яких потребує втручання педагога та використання спеціальної методики аналізу; особливостей диригентської інтерпретації оперних сцен, з обов'язковим відвідуванням сценічних постановок або прослуховувань

записів або перегляду відеофільмів; хороших композицій сучасних українських авторів, що сприятиме оптимізації навчального процесу завдяки впровадженню новітніх композиторських технологій в класі хорового диригування.

Таким чином, за короткий проміжок часу студенти мають можливість ознайомитися з великою кількістю хороших партитур, вивчити прийоми хорового письма, сформувати досвід інтерпретації творів великих форм, українських народних пісень різних жанрів. Крім того, на всіх групових заняттях узагальнюються дії, необхідні студентам при самостійній роботі над хоровою партитурою. Ці дії включають: вироблення мети і програми діяльності; визначення шляхів розв'язання завдання; виконання завдання; контроль за ходом виконання завдання. Тут і предмет пізнання, який виступає у вигляді конкретного знання, яке одержується в ході пошуку розв'язання задачі, і предмет самокерування власною пізнавальною діяльністю, координуючий і контролюючий її хід.

Групова форма навчальної діяльності при вивченні хорового диригування значно інтенсифікує заняття за рахунок створення умов для застосування на уроках різних методів навчання і насичення його різноманітними видами навчальної діяльності. Вона дозволяє створити найбільш сприятливі умови для постановки і виконання завдань проблемно-пошукового характеру і більш раціонально використати край обмежений час аудиторних занять при поясненні теоретичного матеріалу та повідомленні відомостей настановного характеру. Колективні заняття можуть знайти широке та різноманітне застосування при здійсненні контролю, оскільки створюються умови для проведення взаємоконтролю та взаємоперевірки, які є засобом активізації пізнавального інтересу та формування загальнопедагогічних умінь майбутніх вчителів музики.

Все вище сказане свідчить про те, що групові форми організації навчальної діяльності студентів при вивченні хорового диригування можуть виконувати найрізноманітніші функції, діапазон яких є достатньо широким. Вони застосовуються при засвоєнні усіх компонентів змісту курсу хорового диригування – розвиток музичного мислення, формування мануальної техніки та навичок репетиційної роботи з хором.

На факультетах культури і мистецтв класичних університетів широко застосовується індивідуальна форма навчання з хорового диригування як така, що при всій багатоваріантності зовнішніх проявів, усталено ґрунтується на загальних психолого-педагогічних принципах, які екстраполюються на розкриття творчого потенціалу студента та формування його як учителя-хормейстера, у педагогічних діях якого повинні виявлятися основні професійно значущі та інтелектуально-естетичні властивості його особистості. Але, як згадувалося вище, всебічний розвиток студентів стає дійсно плідним тільки в умовах застосування різноманітних форм навчання, серед яких саме групові заняття (не в значенні група – курс) в ході опанування предмету хорового диригування, створені за змістовно-диференціальною прогресивною системою, вбачаються цікавими з точки зору актуальності та детермінованості сучасними вимогами до вищої музично – педагогічної освіти.

Література

1. *Васильєва Т.В., Бурлака Я.І.* Сполучення групових та індивідуальних форм навчальної діяльності студентів. – К.: КГПП, 1988. – 100 с.
2. *Дьяченко В.К.* Сотрудничество в обучении. О коллективном способе учебной работы: Кн. для учителя. М.: Просвещение, 1991. – 192 с.
3. *Кларин М.В.* Педагогическая технология в учебном процессе. – М.: Знание, 1989. – 80 с.
4. *Маргуліс Є.Д.* Колективна діяльність учнів. Проблеми навчання. К.: Вища школа, 1990. – 135 с.
5. *Николаи Г.* Дидактическое обоснование исполнительской подготовки будущих учителей музыки. Автореф. дис... канд. пед. наук. – К., 1992. – 20 с.
6. *Ольхов К.А.* Вопросы теории дирижерской техники и обучения хоровых дирижеров. – Л.: Музыка, 1979. – 200 с.

УДК 371.13.036:373.3.001:[73/74]

Павлюк Р.О.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДО ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ

В статье рассматриваются современные теоретико-методические подходы к подготовке будущих учителей младших классов к художественно-эстетическому воспитанию школьников. Автор анализирует понятие «художественно-эстетическое воспитание» и раскрывает возможности приобретения опыта студентов в художественно-педагогической деятельности.